

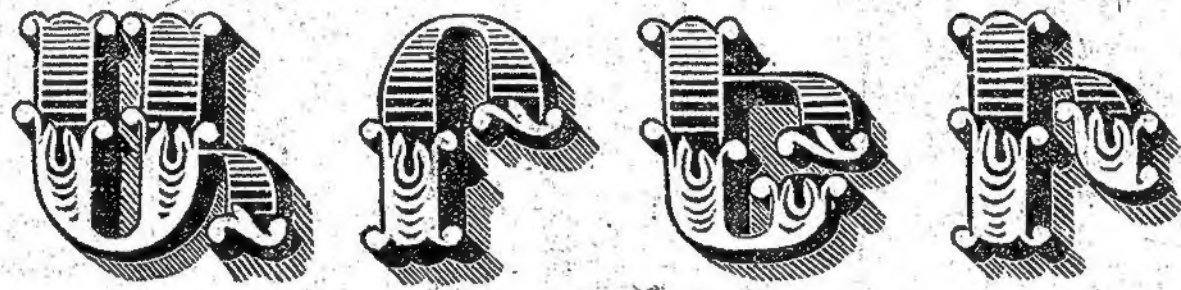
ՀԱՏԸ 5 ՄԻԼԻԻՄ

ՔԱՆԱԿԱՆ

Տարեկան վեցամսեայ
ԳԻՏՈՒՄ . . . 2. 0. 80 40
ԱՐՏԱՍՈՒՄԱՆ ԶԻՐ . 20 10

ԾԱՆՈԹՈՒՄՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ ԴԻՄԵՆ ՏԵՐԵՆԻՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏՈՒՄԱՆ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՋԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՅՐՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ՀԱՐԱՐԸ ԵՐԵՎԱՆԻ ԱՆԳԱՄ

ԽՐԱՐԱԿՈՒԻՆ ԵՆ ՏԵՐԵՆԻՈՒԹԻՒՆ

Շաբա Ապրիլ Երեւան, Թիւ 16
ԱԶԳԱՅԻՆ

Journal ARY

B. P. № 600
Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ ԶԵՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԶԵՆ ՎԵՐԱԶԱՐԴՈՒԻ

ՏԵՐԵՆԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԱԶԱՆ ԹԵՐԵՆԻՈՒՆ

ՅԵՂԻՆ ԶԱՅՆԸ

Յեղին ձայնը չի խօսեր կոր մե-
նէ ոմանց սրտին մէջ: Աս' ճշմար-
տութիւնն է:

Ոսկիին ազմուկը, վայելքին ազ-
մուկը և կերքին ազմուկը զայն խեղ-
ճեր լուեցուցեր են իսպառ: Յեղը
որ զիրենք ծներ և մեծցուցեր է,
որուն կը պարտին ամէն բան իրենց
այս մարմինն ու այս միտքը որոնց-
մով կը չնչնէ, կ'ապրեն, կը շա-
հին ու կը վայելեն, ցեղը որ ի-
րենց մայրիկ, հայրիկ, քոյր, եղ-
բայր, ընկեր, առաջին, սէրեր, ա-
ռաջին դաղափարներ տուեր է,
ցեղը որ դարձրելով տակացի, չար-
չարուեր, սպաննուեր է իրենց ծը-
նունդ տալու, իր անհուն արեւնովն
ու դիակներովը պարարտացած հո-
ղին վրայ զիրենք հասցնելու հա-
մար, այդ մեծ զոհն ու մեծ երախ-
տաւորը՝ այսօր, իր համայնական
ընկուզումի վայելքներն չի խո-
վեր կոր իր դաւաճեցումն մէջ մասը,
զանոնք չի տաճնապնդներ և ինք-
զինքնէն քիչ մը դուրս չի հաներ
կոր: ... Անոնք միշտ իրենց պղտիկ
հաշիւներուն, պղտիկ հաճոյքներուն
խօրը թաղուած, ո'չ մէկ արտասո-
վոր շարժումի, ո'չ մէկ փութկոտ
օգնութեան, ո'չ ինքնատեղ խո-
րունկ խորհրդածութեան և ո'չ ի-
րարու ըով սեղմուելու պէտք կ'ըզ-
գան կոր: ... Մինչեւ իսկ կան ոմանք
որ մօտ են իրենց ցեղին մեղադրե-
լու իր տառապանքին մեծու-
թիւնը, իրենք բան մը որ սկսած է
զիրենք անհանգիստ ընել: Վերջի-
պէս կարելի չէ, բնական չէ այդ-
չափ դժբախտ ըլլալ: ... Ինչ ըրած
են, Աստուած իմ, այդքան տառա-
պոյ ազգի մը վերաբերելու հա-
մար: ... Երբ իրենց մոմսին պատ-
կանող ուրիշներ թեթեւութեամբ,
ուրախութեամբ և հպարտութեամբ
կը կրեն անունն իրենց ազգին որ-
մէ չօղափելի օգուտներ ալ կը տես-
նեն, ինչու իրենք պարտաւորուած
պիտի ըլլան զայն բերել մը պէս
միշտ տանելու, որուն ներքեւ երբեմն
պիտի խոնարհին ալ և փոխանակ
անկէ ու և վարձք տառապանք ընդ-
հակառակը պիտի վճարեն անոր հա-
մար, ուրիշ տեղերու, ուրիշ ազգե-
րու մէջ իրենց կատարած աշխա-
տութեան պատուը պիտի զոհաբերեն
անոր, և արեւիկա շարունակաբար, ե-
րէկ, այսօր և վաղը: ...

Ոմանք այսպէս կը մտածեն, և
այսպիսիներ գտնաբերաւ որոնք
ուրիշներէ աւելի կրնային, գէթ
որոշ չափով մը իրենց ցեղին տա-
ռապանքը սիրփել: Յեղին ձայնը,
օսկայն, հազիւ թէ գուրսէն ա-
կաննուն միայն կը հասնի. ան չի
բարձրանար, չի թնգար իրենց սր-
տին մէջ: ան խուլ ազմուկն է որ
կը խեղճուի ուրիշ ազմուկներու
մէջ, ան չհրաւիրուած հիւրն է ու

ըուն երես չեն տար որպէսզի չու-
տով մեկնի: ...

Ուրիշներ կան, որ խորապէս,
իրենց ամբողջ սրտովն և կարծես
իրենց մօրթին բոլոր ծակտիքնե-
րովը կը լսեն ցեղին ձայնն ու կը
տառապան, կուրան, կը դաւարուին
անով, և սակայն շատ քիչ բան,
կամ ոչինչ կրնան ընել հոս առան-
ձին անոր համար: Անոնք պարզ
մարդիկ են, ժողովուրդի համաժող-
գաւակներ, որոնք շատ գիտուն ըլ-
լալու յաւակնութիւնը չունին բնաւ,
որոնք իրաւ է թէ օտար երկիր ե-
լած են միւսներուն նման, բայց թե-
րեւս այն պատճառաւ որ օտար եր-
կիրը զիրենք չփափուցած յոգնացու-
ցած չէ, իրենց երկրին սէրն ալ միշտ
չնեղանի մնացած է իրենց մէջ, ա-
նոր հետ իրենց ունեցած կապերը
թուլցած կամ խզուած չեն և ինչ
որ հոն կը պատահի՝ հոս անվերջ
արձագանգ կը գտնէ իրենց սրտե-
րուն մէջ: ... Այս պարզ ու խեղճ մար-
դիկը, որոնք երէկ գիշեր նորէն
երկարօրէն մտածեցին հայրենիքին
անհար լինելուն, իրենց հոն թու-
ղուցած ծնողքին, ազգականներուն
ու բարեկամներուն բախտին վրայ, ո-
րոնք չվախցան երեւակայութեամբ
ինքզինքնին անոնց տեղը գնել՝
կենդանի ու տղաքներով անապատ-
ներուն մէջ քուլած, անօթի, մերկ
ու յօգնաբեկ, որոնք դողալին, ա-
զօթեցին ու անիծեցին, և փնտռե-
ցին, յուսահատօրէն փնտռեցին թէ
ինչ կրնան ընել ասոր հանդէպ: ...
այսօր, երբ բարձրաստիճան եկե-
ղեցական մը իրենց խնոթութիւն կամ
կրպակին գուռնէն ներս կը մտնէ,
դժգոհութեամբ չեն ընդունիր զայն,
ընդհակառակը գոհունակութիւն մը
կ'ըզգան որ զիրենք չէ մոռցեր, գոր-
ծերուն գէշութեան վրայ չեն խօ-
սիր՝ այլ կը խօսին ազգին վիճա-
կին գէշութեան վրայ, չեն յիշե-
ցներ թէ քանի մը ամիս առաջ
արդէն տուին՝ այլ կուտան կրկին և
յօժարակամ, ինչ որ կրնան տալ այս
միջոցին:

Իսկ կենե'րը: ... Մենք բաւա-
կան անդադարած չենք, որովհե-
տեւ մեզի ըսած չեն և մենք ըսած
չենք ինքզինքնուս թէ ուժի և ա-
ռաքինութեան, բարոյական ու քի-
զիքական տոկոսներուն ինչ հազ-
ուադիւս նմալ մըն է այն եակը որ
աշխարհի վրայ շար կ'ընէ կ'անուան-
ուի: Ապաքովաբար, ցեղը անոր կը
պարտի իր այն հրաշալի դիմադրու-
թիւնը որով կրցեր է գալ հասնիլ
մինչև հոս՝ անցնելով ամէն կարգի
մահացուցիչ պայմաններու մէջէն:
Անոր պիտի պարտի նաև իր փրկու-
թիւնը՝ եթէ յաջողի այս անախըն-
թաց աղէտէն ալ անցնիլ: Յեղին
ձայնը չէ թէ կը խօսի, այլ կ'աղա-
ղակէ անոր մէջ: ... Եւ անոնք իսկ,

որոնցմէ շատ չեն սպասեր, որքա՛ն
աւելի հայ են քան իրենց այրերը,
որքա՛ն աւելի յարած են՝ բնազդա-
բար՝ իրենց ազգին, ու իրենց եւ-
թեան խօրը կը կրեն անոր տառա-
պանքը:

Արդ, բոլոր կիները և ժողո-
վուրդի այն բոլոր համեմատ ու պարզ
գաւակները որոնք այստեղ, հեռուն,
կ'ըզգան ու կը կատարեն ազգին հան-
դէպ իրենց պարտքը, թո՛ղ գիտ-
նան թէ կրնան աւելի ընել, կըր-
նան օտիպել որ միւսները՝ անտար-
բերներն ու աշխատեցողներն ալ
նոյնը ընեն կամայ թէ կամայ:

Ասոր համար կը բաւէ որ խօսին
միայն ու իրենց զգացածը յայտնեն
անոնց երեսին, համարձակ և ուժ-
գին կերպով: ... Ազգին համար է
կրնան ընել:

ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԵՆԱՆ

Ե. Գ. Շաբաթ օրուան Յուսաբեի
խմբագրական ծուղակ մըն է որուն մէջ
պիտի չեղնաւ. թո՛ղ ես «երեք սեւակ
մեղադրանք, սպրդուք և անուանարկու-
թիւն» ուղղած ըլլամ իրենց հասցէին,
թո՛ղ «կուտակուած մողան թափած»,
«զգալոր» ճարտարաւորութիւնը և վրան
«բաց բացատրութիւններ» ներկայացու-
ցած ըլլամ՝ «որոնց համիկ բարբառով
քաշուք կ'ըսեն» եղեր, թո՛ղ «սպիւս պա-
հանջած» ըլլամ անոնցմէ որոնք «այսօր
ի վիճակի չեն պատասխանելու թրքա-
կան զննանքներու կամ քաղաք. զննակ
համարալիններ» խորհրդէն, թո՛ղ «անբա-
րեւիտէ բոլորեցանք» իրենց այս տո-
ղբը չըլլան ալ իմ «Անհարկի հետա-
զօրութիւն» խմբագրական և «ան-
համարալիններ» եւ ըլլամ ու «համե-
րաշխաւներ» Յուսաբեի՝ ինչպէս ի յաւ-
անքից եղած է և է: ... մեզ կարողացող-
ները խմբագրել չեն վերջապէս՝ որպէս-
զի պէտք է զգած ինքզինքս պաշտպանե-
լու: ... Իսկ «այն մէջ առողջութեան
թիւններ» դր «այնքան փափկութիւ-
նով» ու՛ր փափկութիւն, ուրեղներն ալ
կ'երթան եղեր պատուաւրի՝ պահանջեր
էր ան և կը պահանջէ նորէն, մենք կը
կողմնակցութիւն մը կամ
կուտակութիւններ զայն պարտաւոր չեն
տալու ուրիշ կուտակութեան մը, երբ
մասնաւոր պահանջողը կը յիշատակէ
քանի մը կամուտական գործերու ա-
նուններ, կ'ըսէ թէ անոնցմէ մին իրենց
ծնունդին է, և հետեւաբար զիտ թէ ո'ւ
է չփութութիւն տեղի չի կրնար ունենալ
«իրենց ձեռնարկին» և ուրիշ մը մին-
չև: ... Անուշտ «համեմատութիւն» ի-
րենք ըլլալուն համար է նաև՝ որ այդ
«համեմատութիւն» «մեղադրանքի խնդիր չը
կայ: ...» մէջտեղ հանցեցին տառնիքն-
երը ուրիշ ու է նմանօրինակ ձեռնարկ
չկար տակաւին և հակառակ որ նոյնին
համար միտքին աշխատելու փափաքն
յայտնուած էր իրենց: ... Ներդրութիւն,
տեղի վրայ և ո'չ նստուկ: ... Աս' թէ
ինչպէս կը գրեն պատմութիւնը: ...
Բայց ինչու «Արցունքի Հովիտ» ներ-
կայացման հատկութիւն կ'ըզգէր իր յատկաց-
ուած չէ Բօր-Մայիսի գաղթականներու
ընդմէջ: ...

Ի նպաստ Բօր-Մայիսի գաղթականաց
Միջնայի մէջ կատարուած վիճակա-
նութեան մը գրուած հատկութիւն, 3000 շրջ-
նոր Տիար Գեորգ Մայիսումեան ղրկած էր
Ազգ. Առաջնորդարան, յատկացուած է
նորաստանաւ Արեւմտահայկեան Միջնային
ակից առաջ ալ ղրկուած էր 850 շրջ-
նոր ղրկուած էր Գահիրէի Հայ կաթողի-
կոսին արամադրութեան տակ, կիրիկեան
գաղթականաց պէտքն գործածուելու
համար:

ՀԱՅԳ. ԱՐՀԱՍԻՐԿՆԵՐԸ

ԱՎԱՆԱՏԵՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Երկեմ նոր եկած օտարների մը Ազգ. Ա-
ռաջնորդարանի մէջ: Տարագրուելու ֆո-
վեմ: Յուսաբեի ծուղակ:

Երկուստ հայրենու անձկութեւն թաղմու-
թիւն մը, մեծ մասամբ կիրիկեցիներ,
խնոթած էին երկը. կէս օրէ վերջ ազ-
գային Առաջնորդարանի սրահին մէջ
անձամբ լսելու իրենց ազգակիցներուն
և ազգականներուն մարտիրոսութեան ա-
ղետարը մանրամասնութիւնները՝ կիրի-
կեցիներն ուր հասած օտար ուղեւորութիւն
մը ընդնէին, որ նոյն պահուն այցելու-
թեան եկած էր Սրբ. Առաջնորդ Հօր:

Օրիորդ: ... անձնուէր և բազմաբ-
զէն ուսուցչուէր մըն է որ ամբողջ 18
տարին իր անցուցած է կիրիկի մէջ:
Չինքը՝ շատ պակաս զննարարած պիտի
ըլլայինք եթէ բաւականանայինք ըսե-
լով թէ հայաստան և մարդասէր մըն է.
անիկա այնչափ սպրդած է Հայրենու մէջ,
այնչափ խմբագրատան ու նստիւրուած է
Հայրենուն՝ որ նոյնացած է անոնց հետ,
կարծես մոռնալով իր բուն ազգութիւնը:
«Աստուած մը համար գացած էի, բայց
այնքան սիրեցի ձեր պղտիկները որ 18
տարի մնացի» կ'ըսէր ան, երբ ծովի ամ-
բողջ կատարեալ Հայու սրտով խօսեցաւ
իւր նոր ազգակիցներուն սրտանման թա-
ռապանքներուն վրայ, լացաւ ու լացուց
ներկաները: Օրիորդ: ... Հայու գագաթու-
ներուն հետ կը բաժնէ նաև Հայուն հա-
ւատքը: անիկա հաւատքն ազգի թէ՛
որչափ որ թուրքին դիտարկութիւնը
Հայութեան ի սպառ ընաշնչումն է, բայց
Հայը պիտի սպրի. «Հայուն կորուստը
անկարելի է», կ'ըսէր քանիցս կորովի
չեղով մը:

Պատմագրի սկիզբէն, Օր. ... շատ
նեղութիւններու ենթարկուելու է. քա-
նիցս իրեն հրաման եղած է մեկնիլ ար-
տասանաւ, բայց ինչ չուզելով զատուել
իւր սիրական հայ աշակերտներէն,
Տօթթ. Շէֆերտի և ամերիկեան հիւ-
պատանքներու միջնորդութեան շնորհիւ
կրցած է մնալ՝ թէեւ վարժարանին մէջ
արդեւափակուած և խիստ հեղուկութեան
ենթարկուած. քանիցս նաև թուրքերը
նուազ են զինք Ուրբա քաղաքի մէջ
օտարապալական արգելափակումներուն
ըով, բայց նոյնպիսի աղեղնութեանց
շնորհիւ մնացած է կիրիկեան, մինչև որ
վերջապէս հոկտ. 15ին՝ նոր ստիպումնե-
րու հետեւեալ, այս անգամ յօժարակամ
մեկնած է արտասահման, հայաստան
Հայրենուն այլապէս օգտակար ըլլալու
յոյժով ու մտադրութեամբ նախապէս իր
ստիպումներուն հիւպատոսական և մի-
սիօնարական պաշտպանութիւնը սպա-
հովելէ վերջ, Հոկտ. 25ի միջոցները Հա-
լիպ գտնուած, անկէ Պէրսութիւն անցնելով
մէկ քանի շաբաթ սպասելէ վերջ՝ կըր-
ցած է հեռանալ երկրաւոր գործիքէն:

Հայաստանէն և Հայկական Միջա-
գետէն իր բերած լուրերը՝ նուազ ման-
րամասն բայց աւելի սարսափելի են
Տիարանիկեցի մասին կը բաւականաւոր
ըսելով, «Կատարեալ դժոխք է. այդ քա-
ղաքին անունն իսկ տարափ կ'ազգէ: Դոն
գացող ողջ չի գտնարու: Խաբեղ ա-
նրակ է. միսիոնարները անկէ համար
կ'ըսեն, իրենց հակա կրթական հա-
տուածութիւնները՝ այլեւս անպէտ դար-
ձած ըլլալով, Խաբեղեցի տարագրուող-
ներու մէկ կարաւանը մեկնած պահու-
5000 հոգի կը բաղկանար. երբ Հայկա-
նաստան միայն 213 հոգի մնացած էր: ...
Ճանապարհին շարժուած, սովամահ եղած
կամ ծախուած էին, աղընկներ և ման-
կամարը կ'ընէր մէկ քաղաք մէկիւրի:

Ծախուած են Սեբասթիան միակ արտա-
կեր մը. Միս հրամանի խնամոց տակ
զանազան աղընկանց վարժարանին բոլոր
օրիորդները (թո՛ղ զիստայս և զմանկաքի)
անծանօթ վայր մը տարագրել որոշուած
ըլլալով՝ անձնուէր անօրէնութիւն միտքն
մեկնած է. բայց Մայիսի մէջ թուր-
քերը բոլոր աղընկները իր ձեռքէն յա-
փրցատելու են և զինք ըսելի վերադար-
ձուցեր են՝ յուսահատ և խեղափոխ Սե-
բեի, Պիսիսի և Ասր-Եմամ (Հիւսիս-
Մասնուր) քաղաքներու բոլոր այր մար-
դիկը անապարանօք ժողոված տարած են
հեռաւոր վայր մը ճամբայ չինքն առելու:
Համաձայնեալ շինութիւնը վերջնականա-
նեղութեամբ սպաննած են ամէնքն ալ.
այս երեք քաղաքներու կիներէն բնաւ
լուր չկայ: Պիսիսիի Հայերը՝ կոտորածէ
կամ տարագրութեւն ազատուելու համար՝
խմբովին խլամապած են, բայց վեր-
ջերս զորք եղած էր որ հակառակ ա-
սոր՝ դարձեալ պիտի տարագրուէին:
Ուրեմայ մէջ կատարուած մասնա-
կի կոտորածները և հայ բնակչու-
թեան մէկ կարեւոր մասին տարա-
զորումը արդէն ծանօթ է (Արեւի) ընթեր-
ցողներուն: Մնացեալները խորհրդարան
մը կաշառք տալուն շնորհիւ խոստում
առած են եղեր որ պիտի շտարագրուին:
Վերջերս սակայն Պատերազմական Առա-
նութեւ Ուրբա հասնելով ընդհանուր բնակ-
չութեան տարագրումը հրամայած է. Հա-
յերը կը մերժեն մեկնիլ լուսաւոյն հա-
մարելով մեռելի իրենց տուններուն մէջ:
Ասոր վրայ Ուրբայի հայկական Թաղերը
անխնայ մարակոծուած, հիմնադրական
տարածուած են: Հայութեան վերջին մնա-
ցորդներուն հետ նախատեսուած է տեղ-
ւոյն Ամերիկացի միսիոնարը Մ. Լէսլի
Բալէյի ծանօթ Ամերիկեան միսիոնար
Մ. Նափ ալ մեռած է Տիարանիկեցի
մէջ, կ'ըսուի թէ թուրքացուած:

Կիրիկի մէջ, 1909ի արեւմտ ձապա-
ղբը հաղու չորացած ըլլալուն պէտք չէ
տեսնուած ընդհանրական և զանազանա-
յին շարքեր կատարելու, յետագայ բա-
ցառութիւններէն զատ. բայց հոն ալ տա-
րագրումը ընդհանուր է, իր բոլոր յա-
րակից սարսափներով: Հանքն այլապէս, Ձի-
րում հիմնադրական եղած է. Ձիթունէն
1800 կիներ և աղաքներ Տէր-Էլ-Չօր
տարուած են և անտեսողալի զրուսեան
մէջ կը գտնուին: Ձիթունեցի առաջին
կարաւանը, 500 հոգի յափ, Բաւ-Էլ-Այ-
նի մէջ ամբողջովին կոտորուած է. ա-
կանատեսներու վկայութեամբ հաստա-
տուած է որ զիսկները անխաղ թողուցած
է իրարու վրայ չեղջակուած են: ...
Տօթթ-Սոյի այրերուն մեռացոյն մասը
շարքուած, մնացեալները և կիները տա-
րագրուած են: Մարտի Հայերուն մեռա-
մասնութիւնը տեղահանուած են, բայց
փոքր մաս մը տակաւին կը մնայ. քողո-
ղականութիւն մէկ մասը խնայուած են.
կաթիլիկները ամբողջովին տարագրուած
են: Ինքը՝ Օր. ... անձամբ տեսած է
Մարաշիներուն աղեղնորով վիճակը երբ
անոնք յուսիսի մէջ Այնթապ հասած
էին: Այնթապի դուրսը բաց դաշտ մէջ
մէկ քանի օրեր զանազան ապացուցած
են, դիտումը ատուներէ և աղբիւրներէ
հեռու տեղ մը ընտրած էին՝ խեղճերը
ծարաւի ձգելու համար. ամենամեծ զը-
ուսարութեամբ կարելի էր անոնց դաղ-
տազողի շուր և սնունդ հասցնել: Մէկ
քանի Հայեր և Տաթիկներ հազարավեկ
ներկութիւն աչքառնելով անոնց օգնած են.
նոյնպէս Ամերիկ. միսիոնարները, ինքը՝
Օր. ... Թրքուէի տարագրով ծաղուած
անոնց օգնութեան փութացած է. օտար-
կաններ խաբաղանքի հարաւորութիւն
հաշուած են զինք Հայերուն բնակա-
նեղին: Մարաշիները այստեղէն քը-
ուած են զեպի Հայեր:

Imp. Economique, Alex

Գրեթե 30 տարի 1886	Ֆր. 303.—
» » 1903	» 237.—
» » 1911	» 244 50
Բովանդակի ցանկը	» 124—
Բանաձև	» 89 50